

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus, osallistumisoikeudet ja yhdenvertaisuus kasvatuksen ja opetuksen kentällä

10.5.2023 | Gretschel, Rautiainen ja Vanhanen-Nuutinen

Julkaisun tiedot

Gretschel, Anu; Rautiainen, Matti; Vanhanen-Nuutinen, Liisa; Tarvainen, Kai (2023) [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa : Tilannekuva ja suositukset 2023.](#) Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2023.

Tutkimusaineistot

- 8 yliopistollista ja 5 ammatillista opettajankoulutuslaitosta, 3 kuntaa
  - Koulutuspoliittisten asiakirjojen analyysi
  - Haastattelut opettajankoulutuslaitoksissa: yliopistollinen henkilöstö 32, opiskelijat 24 ja ammatillinen henkilöstö 15, opiskelijat 12
  - Työpajat ja päättäjakeskustelut kunnissa varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle: lapsia ja nuoria noin 320 ja ”päättäjiä” reilu 40 (käytössä deliberatiivinen keskustelupäivämenetelmä)

Arviointikehys osaamistavoitteille, osallistumisoikeuksille ja yhdenvertaisuudelle 1/4

1. Demokratiakulttuurin osatekijät: Arvot, asenteet, taidot ja kriittinen ymmärrys (Euroopan neuvosto 2016: *Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen. Eläminen yhdessä tasavertaisina monikulttuurisissa demokraattisissa yhteiskunnissa*)

Arviointikehys osaamistavoitteille, osallistumisoikeuksille ja yhdenvertaisuudelle 2/4

2. Ihmisoikeuskasvatus: Tietoa ja ymmärrystä, oppiminen ja opettaminen oikeuksia kunnioittavalla tavalla sekä ”voimaantuminen, kunnioittaminen ja puolustaminen”
(Ihmisoikeuskeskus 2016, 5: [Mitä ihmisoikeuskasvatus on?](#); [United Nations Declaration on Human Rights Education and Training art.2 \[2\]](#))

Arviointikehys osaamistavoitteille, osallistumisoikeuksille ja yhdenvertaisuudelle 3/4

3. Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artikla: Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. ([*Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991*](#))

Arviointikehys osaamistavoitteille, osallistumisoikeuksille ja yhdenvertaisuudelle 4/4

4. Yhdenvertaisuus: ”*ettei ketään saa syrjiä...Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi...*” ([Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014](#))

Varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Varhaiskasvatus: viisivuotiaat ja esikoululaiset

- Keskustelun teemoina esimerkiksi prososiaalisuus, säännöt ja lasten mahdollisuudet vaikuttaa, esimerkki tuloksista:
  - *”Lapsi voi auttaa toista lasta: voi pelata jonkun kanssa, voi leikkiä yksinäisen kanssa”* (Työpajavastaus viisivuotialta)
- Demokratiasta ja ihmisoikeuksista keskusteluun tarvitaan ääni kaikilta ikäryhmiltä – myös toisen asteen opiskelijat nostivat lapset esille. Lopputulos voi yllättää, kun kaikki puhuvat.

Perusopetus: neljäs- ja viidesluokkalaiset

Miten lapsen oikeudet liittyvät kouluun? ”...*Oikeus olla vapaasti, käydä koulua, saada tietoa, noudattaa oppimisvelvollisuutta ja oppia, saada opetusta omalla kielellä, olla välitunneilla, käydä ilmastoluokkaa, ystävyyteen ja kavereihin, saada tukea koulun aikuisilta, kasvaa omaan tahtiin, koittaa selviytyä, olla niin, ettei tule hakatuksi, leikkiä ja olla toisten kanssa, siihen, että opettaja puuttuu, jos lasta kiusataan, ottaa kaikki mukaan, ruokailuun ja ilmaiseen kouluruokaan...*” (Kooste työpajavastauksista)

Perusopetus: seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaiset

Työpajavastauksia:

- *”Ne [aikuiset], jotka haluavat vaikuttaa ihmisoikeuksiin, ovat usein hyvin aktiivisia ja tietoisia ihmisoikeuksista.”*
- *”Nuoret haluaa vaikuttaa ja näkevät ongelman. Me [nuoret] yritetään ja halutaan auttaa, mutta meillä ei ole tarpeeksi valtaa vaikuttaa.”*

Tulosyhteenveto: varhaiskasvatus, perusopetus ja toinen aste

- Sitoutuminen ihmisoikeussopimukseen/ Sanoitus vaihtelee
- Yhdenvertaisuuden edistäminen/ Vaikeisiin ei tartuta
- Kasvu hyväksi (vertais)yhteisöksi/ Ei korostu riittävästi
- Tahtotila toimia/ Hyödynnettävissä
- Osallistumisoikeuksien toteutuminen/ Toteutuu osalle
- Johtamisosaaminen/ Tarvitaan suuntaviivoja ja resursseja

Ammatillinen opettajankoulutus

Liisa Vanhanen-Nuutinen

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Keskeiset havainnot DIOK-osaamistavoitteiden toteutumisesta ammatillisessa opettajankoulutuksessa

- Ammatillisen opettajankoulutuksen arvoperusta on tasa-arvossa ja yhdenvertaisuudessa
- DIOK-osaamistavoitteita painotetaan eri tavoin eri opettajakorkeakoulujen opetussuunnitelmissa
  - Työelämän osaamistarpeet ja myös TKI-hankerahoitus ohjaavat painotuksia
- Opettajankoulutuksen pedagogisessa toteutuksessa painottuvat *henkilökohtaistaminen ja vertaisryhmätoiminta*, jotka tukevat hyvin DIOK-osaamistavoitteiden toteutumista
  - Opettajankouluttajien välillä eroja tulkinnoissa ja toteutustavoissa

Lainauksia ammatillisen opettajankoulutuksen haastatteluista

”Toteutus on onnistunutta, mutta siihen ei ole sanoitettu demokratiaa tai ihmisoikeuksia”

Ammatillisen opettajankoulutuksen opiskelija

”Tieto ja kriittinen ymmärrys (laki, politiikka) jää ohuemmalle, on ohuesti sanoitettua opetussuunnitelmissa.” Ammatillisen opettajankoulutuksen opettaja

”Luodaan paikkoja keskustelulle: monialaisissa ryhmissä työskentely, arvostetaan yhdessä tekemistä ja oppimista ja välitetään, ...”

Ammatillisen opettajankoulutuksen opiskelija

”Kulttuuri on demokraattinen ja kunnioittava.”

Ammatillisen opettajankoulutuksen opiskelija

Yliopistollinen opettajankoulutus

Matti Rautiainen

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Keskeiset havainnot: yliopistollinen opettajankoulutus

- Opettajankoulutusyksiköt eriytyvät (profiloituvat) toisistaan
  - Valmistuvilla opettajilla eri valmiudet
- Yliopistojen toimintakulttuurin muutos
  - Tulostavuu; johtajakeskeisyys
- Työn ennakoimattomuuden lisääntyminen
  - Esim. kehittämistyön jatkumisen epävarmuuus

**...se ei kuitenkaan tarkoita,
ettei kehittämistä tapahtuisi...**

...mutta kehittämistyön hedelmät kohdistuvat vain
osaan opettajaopiskelijoita...

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Luokanopettajaksi opiskeleva haastattelussa:

[Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta] sivutaan joillakin kursseilla, toki vain vähänlaisesti, eikä siellä ole aikaa keskustella tai muuten syventää aihetta moniulotteiseksi.

Suosituksset 1/3

- 1: Kannustetaan korkeakouluja ottamaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatussisältöjä osaksi pakollisia opintoja opettajankoulutuksessa.

Suosituksset 2/3

- 2: Määritellään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukselle kansallisen tason suuntaviivat -ohjelma tavoitetiloineen ja resursoidaan kyseisen ohjelman toteuttamista varten kansallisen, alueellisen ja paikallisen tason kattava koordinoitirakenne.

Suosituksset 3/3

- 3: Huomioidaan lapset, oppilaat ja opiskelijat subjekteina demokratia- ja ihmisoikeustilanteen ja -kasvatuksen arvioinnissa ja niihin liittyvien kehittämistoimien toteuttamisessa.